

DREPTUL STATULUI ASUPRA SUCCESIUNII VACANTE

Nica GRAUR

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Pentru a nu ne afla în situația în care moștenirea ar rămâne fără de moștenitori, legislația națională a fost nevoită să adopte un cadru legal în care să reglementeze situația întâlnită, astfel a apărut dreptul statului asupra succesiunii vacante. Așadar, în cazul când, din momentul deschiderii succesiunii, nu sunt constatați sau lipsesc moștenitorii legali sau testamentari, aceștia nu au vocație succesorală, sunt nedemni de moștenire sau au renunțat la moștenire, moștenirea în cauză îi revine statului. Statul nu poate refuza asemenea succesiuni. Statul intră în posesia averii, prin intermediul organului financiar, solicitând notarului eliberarea certificatului de succesiune vacantă. Ca și ceilalți moștenitori, statul răspunde pentru datoriile celui ce a lăsat moștenirea în limitele activului succesoral.

Cuvinte-cheie: stat, succesiune, drept, moștenire, moștenitor legal, moștenitor testamentar.

Introducere: Dreptul statului asupra succesiunii vacante reiese din faptul că nu există moștenitori sau aceștia lipsesc. Prin lipsa moștenitorilor nu se înțelege numai absența lor fizică, ci și absența lor în sens juridic, adică, renunțarea lor la moștenire sau înlăturarea lor de la moștenire ca urmare a declarării nedemnității lor ca moștenitori ori revocării pe cale judecătorească a legatului. Legătura dintre stat și cercul de moștenitori este una directă, întrucât, dreptul statului asupra succesiunii vacante depinde de existența sau neexistența acestora.

Moștenirea aflată în desherență, fără îndoială este vacantă, și aceasta îi revine statului. Devoluțiunea legală în materia succesiunii ar fi una incompletă, dacă acest lucru nu ar fi fost reglementat de actele normative, care să precizeze cui i se va atribui moștenirea în cazul în care acesta va rămâne fără moștenitori, atât legali cât și testamentari. Astfel, pentru a exclude această neregularitate, Codul Civil al Republicii Moldova intervine cu o reglementare în Cartea a IV al Codului Civil, intitulată „Moștenirea”, Titlul II „Moștenirea legală” art. 2190. Astfel, potrivit acestui articol „în cazul în care defunctul nu are rude și nici soț supraviețuitor sau aceștia nu pot moșteni din anumite motive, moștenitor legal este statul”.

Metode și materiale aplicate. La realizarea studiului au fost aplicate metodele analizei, sintezei, comparației și investigației științifice. În procesul cercetării am operat cu materiale teoretico-practice din domeniul dreptului succesoral național și actele normative ale Republicii Moldova, cât și dreptul succesoral românesc și alte reglementări internaționale în ce privește domeniul succesiunii statului asupra moștenirii.

Scurt istoric. În dreptul privat roman, dacă nu existau nici moștenitori legitimi, nici moștenitori testamentari, sau alte persoane chemate la moștenire, succesiunea era declarată vacantă (*bona vacantia*) și revenea, în temeiul unei *Lex Iulia caducaria* – poporului roman sau, mai târziu, în timpul imperiului – fiscoi [12, p. 231]. Statul primea succesiunea sub beneficiu de inventar, răspunderea sa limitându-se la activul succesiunii. Uzucapiunea nu îi era opozabilă, dar se putea invoca împotriva statului o prescripție de patru ani sau, în cazul anumitor bunuri din succesiunea vacantă, de douăzeci de ani, care începea să curgă din momentul în care se știa în mod cert că nu există alți moștenitori îndreptățiți să culeagă succesiunea.

În vechiul drept cutumiar românesc, în lipsa moștenitorilor legali sau testamentari, averea celui decedat revenea domnului în calitatea sa de proprietar eminent. În acest sens, *Îndreptarea legii* a prevăzut în glava 272 că „jumătate din averea celui decedat fără moștenitori să fie luată de domnul țării”, iar cealaltă jumătate „să i-o facă dă pomeane și milostenie săracilor și robiților” [9, p. 269].

Codul civil al RSS Moldovenești din 1964 a consacrat, teoria dreptului legal de moștenire a statului în art.587, unde era prevăzut că patrimoniul succesoral trece la stat în virtutea dreptului de a moșteni. Potrivit acestui articol, bunurile succesoriale treceau la stat în baza dreptului de succesiune în următoarele situații:

- dacă bunurile au fost testate statului;
- dacă cel ce a lăsat moștenirea nu are nici succesori legali și nici succesori testamentari;
- dacă toți moștenitorii au fost decăzuți din dreptul la succesiune;
- dacă nici unul din moștenitori nu a acceptat succesiunea (conform articolelor 581 și 585 din Cod).

De asemenea, în situația în care vreunul din moștenitori a renunțat la succesiune în folosul statului, la stat trece cota bunurilor succesoriale ce i se cuvenea acestui moștenitor. Dacă nu există moștenitori legali și defunctul a testat numai o parte din bunurile sale, restul bunurilor trece la stat.

Spre deosebire de reglementarea Codului Civil al RM, în Codul Civil al României, în art. 963 alin. (3) este specificat că *în lipsa moștenitorilor legali sau testamentari, patrimoniul defunctului se transmite comunei,*

orașului sau, după caz, municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moștenirii. Iar în legislația germană în art. 1936 din Codul German este reglementat că moștenirea vacantă se cuvine tot fiscului, dar potrivit art. 1942 din același cod, fiscul nu poate renunța la moștenirea ce i se cuvine atunci când el este moștenitor legitim [7, p. 159].

Caracterizarea noțiunii privind succesiunea vacantă. Reglementarea succesiunii vacante este adusă la cunoștință prin Codul Civil al RM, în art. 2190 care prevede că patrimoniul succesoral trece în proprietatea statului în baza dreptului de moștenire asupra unui patrimoniu vacant dacă defunctul nu are rude și nici soț supraviețuitor sau aceștia nu pot moșteni din anumite motive. Statul intră în posesiunea patrimoniului succesoral prin eliberarea unui certificate de succesiune vacantă.

Ordinea moștenirii și evidența patrimoniului succesoral vacant, precum și transmiterea acestuia în proprietatea statului, se stabilesc prin lege [6, p. 269].

Statul, spre deosebire de ceilalți moștenitori, nu are dreptul de a renunța la moștenirea vacantă [5, p. 32].

În art. 2411 al CC este redat statutul juridic al statului până la contestarea lipsei moștenitorilor, astfel, *în favoarea sau față de stat în calitate de moștenitor legal pot fi înaintate pretenții privind dreptul la moștenire numai după emiterea de către notar a unui act prin care se constată lipsa altor moștenitori.*

Caracterele juridice. Dreptul statului asupra moștenirii vacante prezintă următoarele caractere juridice:

a) Statul răspunde de pasivul moștenirii numai în limita activului, întrucât nu ar fi admisibil ca statul să suporte pasivul din patrimonial unei persoane fizice [11, p. 160].

Astfel art. 2465 din CC al RM prevede că *statul are obligația să ofere creditorilor masei succesoriale informații despre valoarea masei succesoriale. Răspunderea statului în calitate de moștenitor legal se limitează la valoarea masei succesoriale în toate cazurile.* și

b) Statul, pentru a putea culege moștenirea trebuie să-i solicite notarului eliberarea certificatului de vacanță succesorală [11, p. 160].

Acest caracter juridic reiese din art. 2409 al CC unde este specificat că *notarul care desfășoară procedura succesorală va întocmi un act care să confirme că nu există alți moștenitori decât statul. Conform actului menționat mai sus, statul este considerat moștenitor și i se eliberează certificat de moștenitor în baza moștenirii vacante.*

Natura juridică a vocației succesoriale a statului la moștenirea vacantă. În cele mai dese cazuri se consideră că, de regulă, patrimoniul succesoral va fi atribuit la domeniul privat al statului, dar nu este exclusă și posibilitatea transferării unor bunuri la domeniul public.

Dreptul de proprietate publică poate fi dobândit de către stat sau de către unitatea administrativ-teritorială prin donații sau legate. Se va atenționa că, în conformitate cu art.84 alin.(4) din Legea privind administrația publică locală, nr.123/2003, donațiile și legatele cu sarcini pot fi acceptate numai cu aprobarea consiliului local, cu votul a cel puțin două treimi din numărul consilierilor aleși. Prevederi similare vizând donațiile și legatele cu sarcini în beneficiul statului nu există. Se consideră că donațiile și legatele cu sarcini trebuie, de asemenea, acceptate prin hotărâri ale Guvernului, deoarece acestea creează unele obligațiuni în sarcina Guvernului, care ar putea fi dezavantajoase pentru stat sau imposibil de executat. [11, p. 270]

În conformitate cu textul legii menționat, statul culege moștenirile rămase în desherență, adică fără succesori care să le poată culege, întrucât la data deschiderii moștenirii fie nu există nici un succesori legal sau succesori testamentar în viață, fie succesori legali în viață la data deschiderii succesiunii au fost exheredați total de defunct, fiind cu toții nerezervatari, fie succesori legali sau testamentari în viață nu au acceptat succesiunea sau sunt nedemni cu toții.

În doctrină se face precizarea că desherența nu se confundă cu vacanța succesorală. Moștenirea aflată în desherență este vacantă, dar există situații în care defunctul, deși lasă moștenitori (legali sau testamentari), aceștia nu au vocație succesorală la întreaga moștenire, ci numai la o parte din aceasta, restul fiind deferit statului cu titlul de moștenire vacantă [10, p. 50].

Astfel, dacă defunctul a instituit prin testament unul sau mai mulți moștenitori testamentari, dar care nu au vocație la întreg patrimoniul succesoral, în condițiile în care nu există moștenitori legali, statul va culege partea rămasă, cu titlul de moștenire vacantă.

Dacă prin testament defunctul nu a instituit nici un moștenitor testamentar, în schimb a prevăzut exheredarea moștenitorilor legali, atunci, dacă unul sau mai mulți dintre moștenitorii exheredați sunt moștenitori rezervatari, ei vor culege din moștenire – ca moștenitori legali – cota corespunzătoare rezervei lor, restul patrimoniului succesoral (cotitatea disponibilă) revenind statului. În acest sens s-a afirmat că vocația concretă a statului poate coexista și cu drepturile moștenitorilor legali, iar patrimoniul succesoral trece, total sau parțial, în proprietatea statului – în cazurile în care nu există moștenitori (legali sau testamentari), fie chiar dacă există, însă vocația lor succesorală concretă nu se întinde asupra întregii mase succesoriale. Iar prin

sintagma „nu există moștenitori legali sau testamantari” trebuie să înțelegem nu doar absența lor în sens juridic, determinată de renunțarea lor la moștenire, ori de înlăturarea lor de la moștenire ca urmare a exheredării, nedemnității, sau dacă testamentul este revocat, caduc sau nul (cu condiția că nu există moștenitori legali) [11, p. 270-271].

În comparație cu dreptul României, în dreptul Republicii Moldova statul moștenește persoana care lasă moștenirea în calitate de moștenitor legal. În acest sens, în dreptul Republicii Moldova nu poate fi vorba de vacanță succesorală. Astfel, statul devine proprietar al patrimoniului succesoral chiar din momentul deschiderii moștenirii. În același timp, statul poartă răspundere pentru datoriile celui care lasă moștenirea, dar, bineînțeles, numai în limita valorii patrimoniului dobândit.

Problema naturii juridice a dreptului statului asupra moștenirii vacante a primit interpretări diferite în literatura de specialitate. Potrivit unei opinii, statul culege bunurile succesiunii vacante în temeiul dreptului de suveranitate (*Iure imperii*), tot astfel cum ia în stăpânire orice lucru fără stăpân, care se află pe teritoriul său. Potrivit acestei teorii, statul culege moștenirile vacante nu în calitate de moștenitor, ci de putere suverană ținută de exercitarea funcțiilor sale de poliție statală la prevenirea riscurilor de dezordine pe care le-a creat existența unor bunuri fără stăpân ce ar tenta pe mulți pentru a le dobândi prin ocupațiune. Această teorie și-a găsit consacrare în legislația Franței (art.539, art.768 Cod civil francez), Angliei, SUA (Titlul 78 al Legii uniforme a SUA despre dispunerea de patrimoniul fără stăpân) [10, p. 50-51].

Concepția statului suveran, spre deosebire de cea a statului moștenitor, este una individualistă, care vede în dreptul statului de a culege moșteniri vacante o soluție ultimă și excepțională ce funcționează doar în lipsa oricărei pretenții din partea defunctului.

Potrivit unei alte opinii, statul dobândește moștenirea vacantă în baza unui drept de moștenire legală (*Iure hereditatis*), statul având calitatea de moștenitor [10, p. 51].

Această teorie și-a găsit reglementare în legislația Germaniei (art.1936 BGB), Elveției (art.466 al Codului elvețian), Italiei (art.586 al Codului civil italian), Spaniei (art.956 al Codului civil spaniol).

Codul civil al Republicii Moldova, până la modernizarea sa, de asemenea consacră teoria dreptului legal de moștenire a statului ca fiind fundamentul vocației succesorale a statului asupra moștenirii vacante. Acest lucru rezulta din prevederile art.1433 alin.(2) Cod civil al RM: „Statul dispune de capacitate succesorală testamentară, precum și de capacitate succesorală asupra unui patrimoniu succesoral vacant”. [11, p. 271]

Teza conform căreia statul culege succesiunile vacante cu titlul de moștenitor a fost expusă de unii autori încă înainte de adoptarea Codului civil din 1964. Savantul rus M.Gordon afirmă că termenul „succesiune vacantă” (*выморочное имущество*) este mai mult tradițional, decât uzual, deoarece este mai binevenită noțiunea de patrimoniu ce trece la stat ca succesor de ultimă clasă. Codul civil din 1964 a consacrat, de asemenea, teoria dreptului legal de moștenire a statului în art.587, unde era prevăzut că patrimoniul succesoral trece la stat în virtutea dreptului de a moșteni [10, p. 51].

Statul va avea capacitate succesorală în următoarele cazuri:

- Dacă bunurile au fost testate statului (orice persoană poate lăsa prin testament întregul său patrimoniu sau o parte din el statului, alături de ceilalți moștenitori);
- Dacă cel ce a lăsat moștenirea nu are nici succesorii legali, nici succesorii testamentari;
- Dacă toți moștenitorii au decăzut din dreptul la succesiune;
- Dacă nici unul din moștenitori nu a acceptat succesiunea;
- Dacă unul din moștenitori legali și cel care a lăsat moștenirea a testat numai o parte din moștenire [11, p. 273].

Stabilirea naturii juridice a dreptului capătă, într-adevăr, importanță, când un cetățean străin lasă bunuri mobile în străinătate sau un cetățean străin lasă bunuri mobile pe teritoriul țării, în ambele cazuri există moșteniri vacante. În ce privește bunurile imobile, ele intră în proprietatea statului pe al cărui teritoriu se află bunurile respective. În cazul bunurilor mobile, ele vor aparține statului al cărui cetățean a fost defunctul, atunci când statul are calitate de moștenitor; în cazul exercitării dreptului de dezherență, bunurile mobile sînt dobândite de stat pe teritoriul căruia se găsesc bunurile respective [11, p. 127].

Particularitățile dreptului statului asupra moștenirii vacante. Specificul dobândirii succesiunii vacante de către stat se manifestă prin:

1. *Inexistența dreptului de opțiune succesorală.* În ce privește dreptul la moștenirea vacantă ce-i revine statului, acesta, spre deosebire de ceilalți moștenitori, nu are drept de opțiune succesorală. Astfel, el nu poate renunța la moștenirea vacantă. Această concluzie se întemeiază pe prevederile art. 2389 alin. (2) CC al RM: „Statul nu poate renunța la moștenirea legală”. Organul competent poate solicita eliberarea certificatului de vacanță a moștenirii, iar notarul sau instanța de judecată pot constata vacanța moștenirii nelimitată în timp. [10, p. 277]

2. *Statul intră în posesia patrimoniului succesoral prin eliberarea unui certificat de succesiune vacantă.* Poziția specifică a statului în circuitul civil presupune existența unei ordine speciale de moștenire a succesiunilor vacante. În acest sens, art. 2184 CC al RM prevede că *clasele de moștenitori sînt chemate să culeagă moștenirea numai câte una, în ordinea stabilită de prezentul cod, începînd cu clasa întîi, precum și transmiterea acestuia în proprietatea statului se stabilesc prin lege.* Dacă moștenirea nu este vacantă, însă statul a fost gratificat prin testament, urmează să i se elibereze certificat de moștenitor testamentar, iar nu certificat de succesiune vacantă. Dacă statul este gratificat prin testament, iar restul moștenirii devine vacantă, notarul urmează să elibereze statului două certificate: unul de moștenitor testamentar și altul de succesiune vacantă [10, p. 278].

Concluzie: În urma celor relatate în articolul dat, pot concluziona că din momentul ce se constată că moștenirea este vacantă, statul apare în calitate de unic moștenitor asupra acesteia. El nu dispune de opțiune succesorală, astfel nu poate renunța la moștenire. Statul intră în posesia averii, prin certificatul de succesiune vacantă eliberat de către notarul care se ocupă cu succesiunea în cauză. Odată ce statul obține dreptul asupra succesiunii vacante, el dispune liber de bunurile primite, însă mai are și obligația de a stinge datoriile defunctului.

Bibliografie:

Acte normative:

1. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în temeiul Legii nr.133 din 15.11.2018 – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 467-479, art.784;
2. Legea Nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală, Publicat : 09.03.2007 în Monitorul Oficial Nr. 32-35 art Nr : 116;
3. Codul Civil al României, Legea nr. 287 din 17 iulie 2009 și republicat cu modificări în 15 iulie 2011 în Monitorul Oficial nr. 505-2011;
4. Codul civil al RSS Moldovenești din 1964. Publicat : 26.12.1964 în B.Of. Nr. 000. Abrogat prin LP1107/06.06.02, MO082/22.06.02 art.661 la data 12.06.03;

Monografii:

5. Băieșu Sergiu, Roșca Nicolae, Climova Alla, Pascari Anastasia, Mihailenco Elena, Drept succesoral, Institutul Național de Justiție, Chișinău 2008, 50 p.;
6. Cojocari Eugenia, Constantinescu Elena, Bănărescu Iulia, Perederco Vasilii, Drept succesoral, Chișinău: Tipografia Centrală 2015, 392 p.;
7. Dogaru Ion, Drept civil. Succesiunile, București: ALL BECK, 2003, 848 p.;
8. Florescu, Dumitru C., Drept civil: Succesiunile, București 2001, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 400 p.;
9. Rădulescu A., Grecu V., Cronț GH., ș. A. Îndreptarea legii 1652. București: Academiei Române, 1962, 1016 p.
10. Robu Oxana, Dreptul statului la moștenire. În Revista Națională de Drept, Nr.6, 2009, p. 50-56;
11. Safta-Romano Eugeniu, Dreptul de moștenire în România, vol.I, Iași: GRAPHIX, 1995, 343 p.;
12. Sâmbrian T. Instituții de drept roman UCV-FD material didactic protejat prin Legea nr. 8/1996, https://www.academia.edu/29664567/Drept_roman_Sambrian (vizitat: 15.03.2019), 392 p.